

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 355.257.7:28-051(497.412Ljutomer)"16"
27-767(=512.161)"1683/1699"DOI: <https://doi.org/10.56420/Kronika.70.3.08>

Prejeto: 27. 9. 2022

Boris Golecprof. dr., znanstveni svetnik, ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: bgolec@zrc-sazu.si

Ne Murat in ne Pašič, pokristjanjeni Turki so bili drugi Lotmeržani*

IZVLEČEK

Prispevek obravnava osmanske vojne ujetnike muslimanske vere, ki so bili krščeni v Ljutomeru oziroma so tu živeli. Med dunajsko vojno (1683–1699), ko so na Slovenskem in v habsburških deželah nasploh krstili daleč največ zajetih osmanskih podanikov obeh spolov, so v krstni matici ljutomerske župnije dokumentirani trije krsti, ena spreobrnjenka pa je zelo verjetno prišla v Ljutomer živeti po poroki pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah. Nasprotno o izvoru oseb z območja osmanske države ni mogoče sklepati zgolj na podlagi priimkov, kot sta Murat in Pašič. Problem krščenja in integracije muslimanov je v prispevku postavljen v širši prostorski in časovni kontekst.

KLJUČNE BESEDE

Ljutomer, turški vojni ujetniki, krščenje muslimanov, dunajska vojna, priimki

ABSTRACT

NOT MURAT OR PAŠIČ, BUT RATHER CHRISTIANIZED TURKS WERE
THE OTHER INHABITANTS OF "LOTMERK"

The contribution discusses Ottoman prisoners of war of Muslim faith that were baptized in Ljutomer or lived there. During the Great Turkish War 1683–1699, when by far the greatest number of both male and female Ottoman prisoners of war were baptized in Slovenian territory and Habsburg lands in general, the register of births kept by the parish of Ljutomer documents three cases of baptism, and one convert most likely came to Ljutomer after marrying in Sv. Lenart, in the wine-growing hills of Slovenske Gorice. On the other hand, the origin of persons from the Ottoman state cannot be determined based exclusively on family names such as Murat and Pašič. The contribution puts the problem concerning the baptism and integration of Muslims in a broader spatial and temporal context.

KEY WORDS

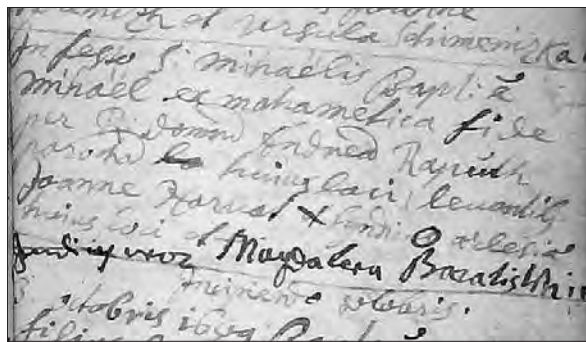
Ljutomer, Turkish prisoners of war, baptism of Muslims, the Great Turkish War, family names

* Prispevek je nastal v okviru raziskovalnega programa P6-0052 (Temeljne raziskave slovenske kulturne preteklosti), ki ga iz javnega proračuna sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. – Na tem mestu se za posredovane izhodiščne podatke in nadaljnje sodelovanje iskreno zahvaljujem g. Srečku Pavličiču.

Potem ko je domoznanec in rodoslovec Srečko Pavličič pred leti v najstarejši ohranjeni krstni matiči župnije Ljutomer odkril vpise krstov treh turških vojnih ujetnikov iz časa dunajske vojne (1683–1699), sta posnetka vpisov krščenih muslimanov iz let 1689 in 1693 (tedaj sta bila hkrati krščena dva ujetnika) postala sestavni del prenovljene Splošne muzejske zbirke Ljutomer. Pavličič me je nato leta 2019 prijazno opozoril, da ljutomerski krščenci niso upoštevani na zemljevidu krstov muslimanov na Slovenskem v obdobju 1594–1717, objavljenem v reviji SLO.¹ Zemljevid v največji meri temelji na moji raziskavi izpred dobrega desetletja (2009–2010), v kateri so bile temeljito pregledane krstne matice vseh slovenskih mestnih župnij ter župnij v bližini vzhodne in jugovzhodne slovenske etnične meje. Izostalo je le nekaj redkih obmejnih, ker njihove matične knjige do tedaj še niso prišle v hrambo v enega od treh slovenskih škofijskih arhivov. Raziskava je tako, denimo, zajela župnijo Križevci pri Ljutomeru, kjer so med dunajsko vojno krstili dve osmanski vojni ujetnici, ne pa tudi župnije Ljutomer.² Prav tako je ostal prezrt krst petletnega turškega dečka pri Sv. Miklavžu pri Ormožu leta 1687, ker se danes ohranjene krstne matice miklavške župnije začenejo dve leti pozneje.³ Ta krst je sicer zasledil že Matej Slekovec na prelomu iz 19. v 20. stoletje, nato pa je o njem na podlagi Slekovčevih zapiskov pisal Franc Kovačič v svoji monografiji o Ljutomeru iz leta 1926.⁴

V pričujočem prispevku bom v širšem časovnem in prostorskem kontekstu obravnaval krste treh ljutomerskih spreobrnjencev, se dotaknil ene redkih krščenk, za katere je znano, da so se v novem okolju poročile, ter poskušal osvetliti izvor ljutomerskih priimkov Murat (Murata) in Pašič, od katerih prvi spominja na muslimansko osebno ime Murat, drugi pa na pašo, turški izraz za visokega vojaškega in civilnega funkcionarja.

Najprej si pogledjmo, kaj o treh krščenih muslimanih sporoča najstarejša krstna matična knjiga ljutomerske župnije (1687–1703). Na praznik sv. Mihaela, 29. septembra 1689, je župnik Andrej Raput v navzočnosti botrov – ključarja domače cerkve Ivana Horvata in soproge trškega sodnika Magdalene Varašic (Varašič) – krščencu mohamedanske vere podelil ime zavetnika, ki je godoval tistega dne.⁵ Štiri leta

*Vpis krsta prvega ljutomerskega »turškega krščenca«
29. septembra 1689.*

pozneje, 24. maja 1693, sta v isti cerkvi prejela krst še dva muslimana, od katerih je prvi postal Andrej, drugi pa Jožef. Ime duhovnika krščevalca tokrat ni zapisano, za botre pa so šli štirje imenitnejši ljudje, »gospod« Franc Jožef Vencajz (Wenzeis), Ivan Jurij Prontner, »gospa« Barbara Juršič in »gospa« Terezija Vencajz.⁶

Vpisa sta tako kot večina drugih v krstnih matičnih knjigah širšega prostora po vsebini skromna, saj ne povesta ničesar ne o starosti ne o izvoru krščenec, vseh treh po vsej verjetnosti še dečkov, kvečjemu mladeničev. Botri so bili povečini predstavniki višjega trškega sloja in med njimi gre z veliko mero gotovosti iskati tudi rejnike še nedoletnih muslimanskih spreobrnjencev. To pomeni, da so fantje odraščali v trgu in v širšem smislu postali člani trških družin. O njihovi nadaljnji usodi ni znanega ničesar. Tako ne vemo, ali so sploh odrasli, ostali v Ljutomeru in si ustvarili družine. Težko izsledljivi so že zato, ker ne poznamo njihovih priimkov, če so jih sploh imeli. Vprašanje, kakšne priimke so nosili – prinesene iz domovine ali pridobljene v novem okolju –, ostaja odprto, a gre veliko prej pričakovati, da so priimek dobili šele v Ljutomeru, bodisi da je šlo za rodbinsko ime njihovega gospodarja bodisi za izpeljanko iz osebne ali telesne lastnosti, morda iz geografskega izvora. Izpričano je, denimo, da so muslimanske krščene v slovenskem prostoru pogosto imenovali kar Tur(e)k oziroma Turkinja.⁷ Oznaka Turk bi tako lahko nazadnje obveljala tudi kot priimek in se prenesla na naslednje rodove. V trgu Ljutomer in okoliških vaseh je priimek Turk

¹ Golec, *Krščevanje muslimanov*, str. 33. Zemljevid je bil prvič objavljen istega leta 2019 v: Golec, *Integracija vzhodnih kristjanov*, str. 385.

² Izsledki raziskave so bili objavljeni v letih 2010 in 2018: Golec, *Krščevanje osmanskih podanikov*; Golec, *Novi prispevki*.

³ NSAM, *Matične knjige*, Sv. Miklavž pri Ormožu, krstna matična knjiga 1689–1710.

⁴ Kovačič, *Ljutomer*, str. 17–18.

⁵ NSAM, *Matične knjige*, krstna matična knjiga 1687–1703, s. p., 29. 9. 1689: »In festo S: Michælis bapt[izatus] est Mihael ex mahometica fide per R[everendissimum] dominum Andream Raputh parochum huius loci, levantibus Joanne Horuat Syndico ecclesie huius loci et Magdalena Barattishin Judicis uxor.«

⁶ Prav tam, s. p. 24. 5. 1693: »Die 24. Maji Baptizatus est Andreas ex Mahometica perfidia et Josephus [nadpisana nečitljiva beseda] levantibus patrinis D[omi]no Jose Francisco Josepho Wenzis et Jo[an]nes Georgio Prontner et D[omi]na Barbara Jurshizhin et D[omi]na Theresia Wenzis.«

⁷ Ester Maksimilijana baronica Coraduzzi, botra deklice Regine Maksimilijane, krščene leta 1687 v Cerknici, je svojo pohčerjenko v slovensko napisanih pismih med drugim imenovala Turkinja (Merkü, *Slovenska plemiška pisma*, str. 30, 31, 64, 65, 74, 75, 86, 87, 98, 99, 105). Pokrščeni musliman Anton Husić iz Pobrežja v Beli krajini pa je leta 1697 kot krstni boter naveden s priimkom Turek (Golec, *Pokrščeni »Turek«*, str. 718).

izpričan že leta 1542 in redno v naslednjih stoletjih,⁸ pri čemer je pri prvem nosilcu oziroma več nosilcih lahko šlo za značajsko ali vizualno oznako, lahko tudi za priseljenca (begunca) iz južnih pokrajin, ki so jih zasedli oziroma ogrožali osmanski Turki.⁹ Šele nazadnje pride na vrsto možnost, da bi bil prvi nosilec priimka Turk pokristjanjen turški vojni ujetnik.

Vprašanje integracije pokristjanjenih muslimanov v slovensko družbo zgodnjega novega veka je dolgo ostajalo izrazito obrobno, vendar so raziskave zadnjih let pokazale, da naseljevanje krščenih nekdanjih podanikov osmanske države po obsegu ni bilo tako marginalno in po vsebini tako kuriozno. Njihovo krščenje in koloniziranje je namreč dokumentirano od zadnje petine 16. do prve petine 18. stoletja. Tako kot v širšem habsburškem prostoru je povečini potekalo med dunajsko vojno (1683–1699), zato daje vtis epizodnega pojava. Pri vključevanju pokristjanjenih muslimanov v družbo je šlo za nekdanje vojne ujetnike obeh spolov, ni pa izključeno, da se je kateri na Slovenskem znašel prostovoljno.¹⁰

Glede na to, da se je osmanska nevarnost slovenskemu prostoru približala že z osvojitvijo Bosne leta 1463, temu pa so sledili najhujši turški vpadi, se s prvimi pokristjanjenimi vojnimi ujetniki srečamo pozno. V času osmanskih pohodov na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju, namenjenih skoraj izključno ropanju, je bilo namreč težko priti do ujetnikov, poleg tega pa so premagance pogosto pobili. Število turških vojnih ujetnikov se je začelo povečevati šele, ko se je bolje organizirala obramba in so krajišniki iz Vojne krajine vse pogostejše vdrali na osmansko ozemlje. Skupine moških ujetnikov, zaprtih po slovenskih gradovih, posebej tistih v posesti vojaških poveljnikov, so v virih redno izpričane od srede 16. stoletja dalje.¹¹

V zvezi z delitvijo ujetnikov kot vojnega plena se je v avstrijski vojski v drugi polovici 17. stoletja uveljavilo načelo, da pripadejo najvišjemu vojskovodji. Temu pravilu je med dunajsko vojno sledilo načelo, naj ujetniki, ki se predajo brez boja, postanejo last cesarja (države), vsi drugi pa posest vojaka oziroma častnika, ki je »živi plen« zajel. Del ujetnikov je prebival na zemljiških gospodstvih svojih gospodarjev kot delovna sila, drugi del je postal predmet trgovine, in sicer tako odkupovanja iz ujetništva in zamenjav za krščanske ujetnike kakor prodaje na tržišča sužnjev v Italiji. Poveljniki v Vojni krajini, med njimi plemiči iz slovenskih dežel, so na vojaških pohodih najraje

lovili otroke, predvsem pa žene in dekleta, saj so na obeh straneh prav ujetnice veljale za najbolj cenjen in najlažje vnovčljiv vojni plen.¹²

Usode turških ujetnikov na Slovenskem le deloma poznamo iz sodobnih virov, sicer pa je o njih mogoče sklepati na podlagi analogij v drugih habsburških deželah. Položaj posameznika je bil najbolj odvisen od gospodarja, pri čemer ujetnikom v avstrijskih in nemških deželah na splošno ni bilo usojeno trdo življenje. Delali so na plemiških posestih, opravljali obrtniška in predvsem ženske razna hišna dela, dobro pa se je godilo zlasti zaupanja vrednim ujetnikom v neposredni službi plemičev. Znani so celo primeri, ko je nekdanji musliman postal duhovnik ali plemič.¹³

Krst je za spreobrnjenca pomenil spremembo pravnega položaja iz »sužnja« v veliko ugodnejši status podanika – rojenjaka – in je hkrati praviloma edini ugotovljivi dogodek v zvezi s posameznikovo usodo.¹⁴ Najzgodnejši krst muslimana na Slovenskem po najnovejših ugotovitvah ni dokumentiran šele leta 1594, tj. slabo leto po zmagoviti bitki pri Sisku, ko sta bila v Ljubljani hkrati krščena dva otroka.¹⁵ Prvi zapis o krstu vojnega ujetnika namreč srečamo sedem let prej, leta 1587, in sicer prav tako v kranjski prestolnici, le da je bil 16-letni Mustafa, označen kot »mladi Turek«, sprejet v protestantsko, ne v katoliško Cerkev.¹⁶ Najzgodnejšega znanega spreobrnjenca na Slovenskem sploh pa zasledimo pet let pred Mustafinim krstom, leta 1582. Šlo je za rejenko plemkinje, prav tako protestantko, ki se je omenjenega leta omožila v Ljubljani in imela v zakonu več otrok.¹⁷ Do dunajske vojne sto let pozneje t. i. turške krščence srečujemo le sporadično, na slovenskem Štajerskem prva dva, dve deklici, šele leta 1656 v Rajhenburgu (Brestanica).¹⁸ Za čas dunajske vojne (1683–1699),

⁸ StLA, Laa. A., Antiquum I, Gülterschätzungen 1542, 34/509, fol. 12r, 38r in 50r. O priimku Turk prim. Pavličič, *Rodbine naše fare. 2. del*, s. p. (Turk).

⁹ Keber, *Leksikon priimkov*, str. 781. Prim. Pavličič, *Rodbine naše fare. 2. del*, s. p. (Turk).

¹⁰ Najpopolnejši pregled dosedanjih dognanj je podan v poglavju tematske monografije: Golec, *Integracija vzhodnih kristjanov*, str. 381–399.

¹¹ Voje, *Slovenci pod pritiskom*, str. 112; Mlinarič, *Usoda turških ujetnikov*, str. 289.

¹² Voje, *Slovenci pod pritiskom*, str. 112–123; Mlinarič, *Usoda turških ujetnikov*, str. 289–296.

¹³ Prim. zlasti Mlinarič, *Usoda turških ujetnikov*, str. 294; Teply, *Vom Los osmanischer Gefangener*, str. 53–54, 59–60.

¹⁴ Golec, *Integracija vzhodnih kristjanov*, str. 383.

¹⁵ Prav tam, str. 384; Golec, *Krščevanje osmanskih podanikov*, str. 236–237.

¹⁶ Mladega Turka Mustafu je 23. avgusta 1587 krstil superintendent kranjske protestantske Cerkve Krištof Spindler. Krst je bil vpisan v tisti del matične knjige ljubljanske protestantske občine, ki je že dolgo izgubljen. Leta 1864 ga je skupaj s še nekaterimi zanimivimi krsti objavil Peter Hitzinger (*Hitzinger, Beiträge zur Geschichte*, str. 52–53), vendar je njegova objava pri nadaljnjih obravnavah muslimanskih krščencev ostala vse do zdaj prezrta. Vpis v protestantski matični knjigi se je po Hitzingerju glasil: »Am 23. August 1587 ist durch mich Spindler in der Kirch nach der Predigt ein junger Türk bei 16 Jahren, zuvor Mustafa genannt, aus den christl. Katechismus examinirt worden, und wol bestanden, darauf getauft, und Bartholomäus genannt worden.«

¹⁷ Katarino, rejenko gospe Haller, je vzel za ženo Hallerjev krojač Jurij Raisinger, poroka 23. januarja 1582 in krsti njunih otrok pa so bili vpisani v isto protestantsko matično knjigo kot pet let pozneje krst Mustafe – Jerneja (Golec, *Die Muslime*, str. 256).

¹⁸ Golec, *Krščevanje osmanskih podanikov*, str. 243.

ko so krščenje spremljale spodbude s cesarskega dvora in so v avstrijskih dednih deželah krstili skupno precej več kot tisoč ujetnikov, imamo za slovenski prostor naslednje ugotovitve. Na tleh današnje Slovenije je – skupaj s tremi ljutomerskimi in enim miklavškim krščencem – dokumentiranih 74 krstov, v danes zamejskih mestih Trst, Gorica in Celovec pa 19, skupaj 93. Glede na pregledane krstne matične knjige in siceršnje vedenje o pojavu smemo upravičeno domnevati, da je bilo na slovenskem etničnem ozemlju med dunajsko vojno krščenih več kot sto muslimanov, a vsekakor ne veliko več, do tega časa pa najverjetneje precej manj (znanih je 13). Gledano v celoti je v letih 1587–1717 dokumentiranih 110 krstov, od tega 104 v krstnih matičnih knjigah. Le dobra desetina muslimanov je bila krščena do dunajske vojne (13 ali 11,8 %), velika večina (93 ali 84,5 %) med vojno (v obdobju 1684–1699) in štirje (3,6 %) v slabih dveh desetletjih po njej (1699–1717). Po številčnosti in časovnem razponu je najbolje zastopana Ljubljana z 28 krsti, kar je dobra četrtina vseh, sledijo ji Maribor (16), Gorica in Celovec (vsak po 9).¹⁹ Po končani dunajski vojni in sklenitvi karlovskega miru (1699) je glede migracij muslimanskega življa na slovenska tla zavladalo dolgotrajno zatišje, pogojeno s stabiliziranjem razmerja moči med Avstrijo in Turčijo. Kljub nekaj avstrijskim poskusom širjenja na osmansko ozemlje je meja med državama dve stoletji ostala tako rekoč nespremenjena. Nikakor pa ni izključeno, da je kak (pokrščen) osmanski podanik po tej ali oni poti za stalno ostal na Slovenskem tudi po letu 1717, ko je dokumentiran zadnji krst.²⁰

Krst so v glavnem prejele osebe, primernejše za integracijo. Vse so bile iztrgane iz družinskega okolja in praviloma krščene posamič, le v enem primeru so hkrati krstili mater in hčer, enkrat pa otroka, ki je prišel v Ljubljano z enim od staršev. Teže ugotovljiva je starostna struktura krščencev, vendar lahko z gotovostjo sklepamo, da med njimi ni bilo starejših oseb. Tako ali drugače je starost opredeljena pri približno dveh petinah krščencev in krščenk. Pri ženskah se vrti med tremi in 22 leti, medtem ko je pri moških višja, od sedem let navzgor. Pri moških so povprečje znatno dvigali trije goriški krščenci, stari od 30 do 40 let.²¹

Krščenje spreobrnjenecv ni veljalo za vsakdanji dogodek in se je od siceršnjih krstov razlikovalo že navzven, saj je moralo vsebovati vzgojno-religiozno sporočilo. V zvezi s tem so skrbno izbirali kraj krsta in neredko tudi krščevalca. Podelitvam prvega zakramenta so dajali posebno težo premišljena izbira krstnega imena ter botri, pogosto člani pomembnih

plemiških rodbin, pa tudi visoki cerkveni gospodje. Prav tako ni naključje, da najdemo krste predvsem v mestnih in trških župnijah in le izjemoma v podeželskih.²²

Malo je znanega o identiteti krščencev. O njej govorijo osebni podatki, ki pa so v krstnih maticah kot najpomembnejšem viru na splošno na moč skromni. Pri »turških« krščencih skoraj vedno pogrešamo imeni staršev in priimek, razmeroma malo je tudi navedb njihovega prejšnjega imena ter kraja rojstva oziroma izvora. Geografski izvor krščencev je v virih izpričan bodisi s krajem izvora ali zajetja bodisi zgolj z geografskim podatkom. Če ne upoštevamo splošne oznake »iz Turčije«, je krajevno ali pokrajinsko ime, od koder je izviralo oziroma kjer je bil zajet, izpričano le pri manjšem delu krščencev. Kljub maloštevilnim omembam krajev lahko iz njih sklepamo, da je med dunajsko vojno dovršen del, če ne večina ujetnikov izvirala iz Panonske nižine (od današnje južne Slovaške do Beograda), ujetniki iz zgodnejšega časa pa pretežno iz bližnjih pokrajin zahodnega Balkana (današnja južna Hrvaška ter Bosna in Hercegovina). Le dva krščena z znanim geografskim izvorom sta bila od drugod, ena ženska iz Bolgarije in na ladji zajeti vojak iz Male Azije. Kažipot k izvoru posameznikov so tudi njihovi krstni botri, vojaški poveljniki v Vojni krajini. Pri tem se postavlja vprašanje, koliko krščenih muslimanov se je na slovenskih tleh znašlo šele po krstu, opravljenem v kateri od krajiških trdnjav.²³

O tem, čigav podanik je bil krščenec in kako je prišel v roke svojega gospodarja, neposredno priča le osem vpisov krsta, od tega štirje iz Celovca²⁴ in eden iz neposredne bližine Ljutomera, iz Sv. Miklavža. F. Kovačič je s sklicevanjem na M. Slekovca o tem primeru izpričal naslednje: »Pač pa so l. 1685 Kruci vdrli preko Mure nižje Veržeja ter na Murskem polju naplenili blaga, požgali nekaj hiš in se nagloma umaknili na Ogrsko. Zasledoval jih je ljutomersko-braneški graščak Tomaž baron Mauerburg ter jim pri tem ugrabil nekega petletnega turškega otroka, ki je bil potem krščen. Oče ulovljenemu dečku je bil Ibrahim, ki ga je dal razkačeni Kara Mustafa v Gjuru [Győr] na grozovit način umoriti, mati Dinva je iz Bude zbežala z otrokom k Tökölyu. Njegove čete so vzele otroka s seboj na Štajersko, kjer je prišel v roke štajerskih vojakov. Krstil ga je pri Sv. Miklavžu župnik Mihael Žager 8. junija 1687. Za botra mu je bil Ivan Jožef baron Mauerburg ter je otrok bil krščen na ime Franca Karola. Boter je potem otroka vzgojeval, a kaj je postalo iz njega, ni znano.«²⁵

Koliko podobnosti s to zgodbo je bilo pri treh ljutomerskih krščencih, ki so prejeli krst nekaj let za-

¹⁹ Prim. seštevke, objavljene leta 2019, ko še ni bilo upoštevanih pet krstov – trije v Ljutomeru, eden pri Sv. Miklavžu in najzgodnejši v Ljubljani (Golec, Identiteta vzhodnih kristjanov, str. 384–385).

²⁰ Golec, Identiteta vzhodnih kristjanov, str. 399.

²¹ Prav tam, str. 386; Golec, Krščenje osmanskih podanikov, str. 226–227; Golec, Novi prispevki, str. 345–346.

²² Golec, Krščenje osmanskih podanikov, str. 227–230.

²³ Prav tam, str. 226; Golec, Novi prispevki, str. 345–346; Golec, Integracija vzhodnih kristjanov, str. 387–388.

²⁴ Golec, Krščenje osmanskih podanikov, str. 223, 232 in 245; Golec, Novi prispevki, str. 346–347, 356–357.

²⁵ Kovačič, *Ljutomer*, str. 17–18.

tem, lahko le ugibamo. Skoraj brez dvoma so tako kot miklavški Ibrahim, ki je s krstom postal Franc Karel, izvirali z ogrskega ozemlja, od koder se je osmanska vojaška in civilna oblast med dunajsko vojno postopoma umikala. Od tam, in sicer iz Pecs, sta prihajali tudi obe muslimanki, krščeni v bližnjih Križevcih leta 1687 oziroma 1690, od katerih je za drugo zabeleženo še ime očeta – Mustafa.²⁶

Na posameznikovo življenjsko pot po krstu je vplivala cela vrsta dejavnikov. Med pomembnejšimi, če že ne odločilnimi so bili vezanost na gospodarja, mladost, tuje okolje, odrezanost od korenin, ločenost od svojcev ter jezikovna in siceršnja drugačnost. Podelitev krsta se je v očeh krščevalcev in novega okolja povezovala s pričakovanji, da se bo novi kristjan popolnoma integriral v družbo. Prav o tem pa vemo zelo malo. Neposrednih pričevanj o poznejših življenjskih poteh »turških« krščencev na Slovenskem je namreč le peščica. Pri sklepanju o nadaljnji usodi nekdanjih muslimanov lahko tako največkrat izhajamo zgolj iz podatkov o krstu. Za splošno sliko pa so še kako uporabna spoznanja iz širšega avstrijskega prostora, po katerih so bile krščencem teoretično odprte vse poti. Večina naj bi jih krščanstvo sprejela zgolj iz taktičnih razlogov, na kar med drugim kaže ravnanje številnih pokristjanjencev po karloškem miru (1699). Čeprav je mirovna pogodba omogočala vrnitev samo tistim turškim vojnim ujetnikom, ki so ostali zvesti stari veri, se je želelo vrniti domov veliko krščenih »Turkov«, da bi ta cilj dosegli, pa so tvegali tudi pobeg.²⁷

Pri spremljanju nadaljnjih usod krščencev je največja ovira dejstvo, da krstne matice in drugi viri skoraj nikoli ne navajajo njihovih priimkov. Vsega skupaj jih pri krščenih, vpisanih v krstne matične knjige, najdemo šest ali sedem, priimek enega pa poznamo iz drugega vira. Najbolj zgodaj je priimek naveden leta 1686 pri dečku, ki je v Ljubljani dobil novoskovani priimek Neuhäusler po Novyh Zámkih, kjer so ga ujeli. Nekako v istem času je bil v Pobrežju v Beli krajini krščen Anton Husić, ki se v virih prvič pojavi leta 1694 že kot krstni boter. Tako kot Husićev priimek tudi drugi zvenijo tuje, a vseh na prvi pogled ne bi pripisali muslimanom: Ortafalić, Possegga, Pirolić, Raddi, Zuratur in Atrošić. Analogije iz širšega avstrijskega prostora pričajo, da so se sledovi za krščenimi »Turki« neredko zabrisali s tem, ko je posameznik pozneje sprejel ali dobil drug, za novo okolje običajen priimek, in sicer pogosto po kraju bivanja ali preprosto priimek Türk.²⁸ V slovenskem prostoru na takšno težnjo kaže ugotovitev, da je omenjeni belokranjski Husić v vlogi krstnega botra

enkrat naveden kot Anton Turek. Husić, krščen pred letom 1690, je za zdaj na Slovenskem edini krščeni musliman, o katerem obstaja pričevanje, da se je naselil na kmečki posesti in si ustvaril družino. Izviral je od nekod z današnjega mejnega ozemlja med Hrvaško in severozahodno Bosno, po krstu pa je služboval v ogulinski kapetaniji. Kot plačilo za dolgoletno zvesto službo v Vojni krajini mu je tamkajšnji kapetan Janez Adam grof Purgstall podelil hišo in zemljišča v trgu Pobrežje ob Kolpi in njegovi okolici, o čemer govori grofovo svoboščinsko pismo iz leta 1707. Husićev primer je še posebej zanimiv, ker se je krščencev rod na delu njegove posesti pri Pobrežju ohranil vse do danes, tj. več kot tri stoletja, in z njim do nedavne tudi priimek (zdaj Husić).²⁹

Sled za nekdanjimi muslimani, ki so jo pustili njihovi priimki, je na Slovenskem potrjena samo pri Husiću. Tem prej se je zabrisala **pri poročenih ženskah**. Od že omenjene prve znane neveste leta 1582 v Ljubljani dalje s celotnega slovenskega ozemlja poznamo zgolj pet omoženih »Turkinj«, od tega štiri dokumentirane med dunajsko vojno, štiri živče v mestno-trškem okolju (dve v Ljubljani ter po eno v Ribnici in pri Sv. Lenartu v Slovenskih goricah), zgolj za eno, krščeno leta 1684 v Ribnici na Dolenjskem, pa je izpričano, kje in kdaj je prejela krst.³⁰ Ena teh petih žensk je zelo verjetno povezana z Ljutomerom, in sicer **Marija Trojner**, ki se je morala roditi najpozneje sredi sedemdesetih let 17. stoletja, bila krščena neznankinja in je ob poroki živela pri Sv. Rupertu (Voličina) v Slovenskih goricah. Tam so jo nemara tudi krstili, česar danes ni mogoče preveriti, ker se prva ohranjena krstna matica začenja pozneje. Kot Marija, »po rodu iz Turčije« (*ex Turcia nata*), se je 1. junija 1692 pri Sv. Lenartu omožila z Blažem Trojnerjem, sinom tamkajšnjega tržana Kolomana Trojnerja, nakar tam o zakoncih ni več nobenega sledu. Ko se po tridesetletni vrzeli leta 1705 spet začnejo krstne matice in leta 1701 prva mrliška knjiga, v njih ni mogoče zaslediti njunih imen kot tudi ne morebitne ponovne poroke enega ali drugega ovdovelega zakonca. Prav tako ne najdemo Blaža Trojnerja kot hišnega gospodarja.³¹ Vendar zgodbe s tem ni konec. Domneva, da sta se Trojnerja kmalu odselila drugam, se je pokazala kot pravilna. Devet let po poroki se je namreč zakoncema Blažu in Mariji Trojner v trgu Ljutomer (*ex oppido*) rodil sin Jakob, krščen 19. julija 1701.³²

Ni izključeno, da otrokova mati ni bila Marija »iz Turčije«, ki jo je Blaž Trojner vzel za ženo leta 1692,

²⁶ Golec, Krščenje osmanskih podanikov, str. 244–245.

²⁷ Teply, Vom Los osmanischer Gefangener, str. 57, 65–72; prim. Mlinarič, Usoda turških ujetnikov, str. 296, 299.

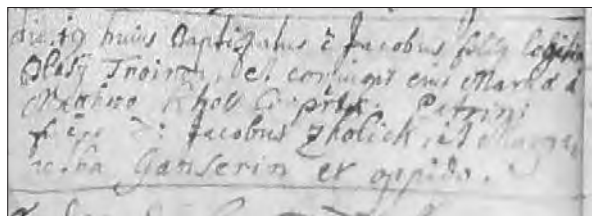
²⁸ Golec, Krščenje osmanskih podanikov, str. 232; Golec, Pokrščeni »Turek«, str. 718; Golec, Novi prispevki, str. 346; Teply, Vom Los osmanischer Gefangener, str. 57.

²⁹ Golec, Pokrščeni »Turek«.

³⁰ Golec, Die Muslime, str. 256; Golec, Krščenje osmanskih podanikov, str. 233; Golec, Novi prispevki, str. 349–350.

³¹ Golec, Novi prispevki, str. 349.

³² NŠAM, Matične knjige, krstna matična knjiga 1687–1703, s. p., 19. 7. 1701. – Na ta podatek in povezavo z zakoncem Trojner iz sv. Lenarta me je opozoril Srečko Pavličič. O Trojnerjih oziroma Trojnarjih na Ljutomerskem območju gl. Pavličič, *Rodbine naše fare*. 4. del, s. p. (Trojnar).

Krst Jakoba, sina Blaža in Marije Trojner,
v ljutomerski krstni matici 19. julija 1701.

saj bi se medtem kot vdovec lahko kje vnovič poročil z njeno soimenjakinjo. Povsem enaka pa je možnost, da je šlo pri Mariji Trojner za isto žensko, ki jo je Blaž vzel za ženo v domačem Sv. Lenartu. Nadaljnja usoda omožene »turške krščenke« Marije Trojner za zdaj ni znana, pri čemer še zdaleč niso izčrpane vse možnosti za njeno izsleditev v virih, zlasti tistih, ki so nastali pri ljutomerski trški upravi.³³ Blaž Trojner je, denimo, leta 1711 izpričan kot eden od trških posestnikov.³⁴ Priimek Trojner je nato v trgu ugasnil še pred sredo 18. stoletja.³⁵

Nazadnje se bomo pomudili še pri možnosti, da se je kateri od krščenih osmanskih vojnih ujetnikov na območju Ljutomera ustalil kot podložnik in zasnoval rod, čigar priimek bi se ohranil daljše obdobje. Dejstvu, da je Anton Husić iz belokranjskega Pobrežja obdržal priimek iz časa pred krstom in postal podložnik, utrjujeta v literaturi izražene domneve, po katerih od koloniziranih turških vojnih ujetnikov izvirajo tudi nekateri muslimansko zveneči priimki, ki so se deloma do danes ohranili na južnem Štajerskem, v Prekmurju in drugod na Slovenskem, na primer Murat, Mustafa, Beg, Hasan in drugi.³⁶ Vendar presojanje etničnega izvora zgolj na podlagi priimka zahteva zelo veliko mero previdnosti. V tem kontekstu se bomo dotaknili **dveh ljutomerskih priimkov** – Murat in Pašič –, ki bi lahko imela zvezo s pokristjanjenimi turškimi vojnimi ujetniki oziroma bi izvirala iz islamskega prostora.

Priimek **Murat**, ki se na Murskem polju pojavlja tudi kot Murata in Murota, je dobil končno obliko

pozno in dokazano nima nobene zveze z muslimanskim osebnim imenom.³⁷ Ljutomerski Murat se je tako kot priimki Majerhold, Marhold, Marolt, Marovt, Marot ipd. razvil iz Maierholda, poklicnega poimenovanja za upravitelja oziroma oskrbnika.³⁸ Kontinuirano mu je mogoče slediti od popisa imenjske ceditve gospodstva Ljutomer leta 1542, ko v ljutomerskem trgu srečamo hišnega posestnika in obrtnika Pongraca Muroлта (*Panngraz Murołt*),³⁹ po vaseh pa takega ali podobnega priimka tedaj še ni bilo. Tri desetletja pozneje, leta 1573, je v trgu med plačniki dimnine naveden Valent Murołt (*Wallendt Mueroldt*).⁴⁰ Razvoj od Muroлта do Murata je izpričan v prvem ohranjenem trškem šiftnem registru za obdobje 1659–1711. Matiji Vezjaku, vpisanemu na začetku vodenja registra leta 1659, in sicer med trškimi kajzarji ali želarji, je pred letom 1673 sledil Andraž Muralt (*Andrasch Muhralt*), leta 1711 pa je bila želarija v rokah Andreja Murata (*Andreas Murath*).⁴¹ V 18. stoletju se priimek v trgu pojavlja v dveh oblikah, kot Murat in Murata. Na dveh popisih glavarine iz leta 1746 najdemo tržansko vdovo Agato Murat (*Agatha Murathin burg. Wüttib; Agatha Murathin wüttib*),⁴² v popisu hiš leta 1754 pa tržana z imenom Matija Murata (*Matthias Muratha*).⁴³ V šiftnem registru ljutomerskega trga iz leta 1756 je na poznejši hišni št. 56 gospodaril Martin Murat (*Martin Murath*),⁴⁴ nakar je v registru za obdobje 1774–1779 priimek iste hiše zapisan kot Murota (*Matthias Murothä*).⁴⁵ Naslednika sta se nato zopet pisala Murat: Jožef po zemljiški knjigi leta 1804 (*Joseph Murath*)⁴⁶ in Franc po franciscejskem katastru leta 1824 (*Murath Franz*).⁴⁷ Enako tudi Matija na št. 61 leta 1804 (*Matthias Murath*) in 1824 (*Murath*

³⁷ S. Pavličič je o Muratih zapisal: »Ali je res njihov priimek ostal v naših krajih kot spomin ali posledica osmanskih napadov, bo moral nekdo še potrditi. Drži pa, da so Murati živeli vse od hrvaškega Medžimurja do izteka ravnice Murskega polja« (Pavličič, *Rodbine naše fare*. 1. del, s. p. (Murat)). Po J. Kebru, ki se ni poglobljal v historično ozadje priimkov na podlagi virov, je priimek Murat v priimkovnem procesu nastal iz muslimanskega imena orientalnega porekla Murat, drugih možnosti pa ne navaja (Keber, *Leksikon priimkov*, str. 479).

³⁸ Keber, *Leksikon priimkov*, str. 429, 435 in 439.

³⁹ StLA, Laa. A., Antiquum I, Gülterschätzungen 1542, 34/509, fol. 5r.

⁴⁰ Prav tam, Antiquum VI, Rauchgeld 1572–74, Nr. 7, 22. 4. 1573.

⁴¹ SI PAM 0004, Magistrat Ljutomer, šk. 1, ovoj 1/1, šiftni register 1659–1711, pag. 187 in 199.

⁴² Prav tam, ovoj 1/1, seznam tržanov, hiš ipd., fol. 30/1 in 45/1.

⁴³ StLA, Laa. A., Antiquum I, Häuserzählung 1754, K 16, Heft 62, No. 99, 21. 4. 1754.

⁴⁴ SI PAM 0004, Magistrat Ljutomer, šk. 1, ovoj 1/2, šiftni register 1756, pag. 20.

⁴⁵ Prav tam, šk. 2, ovoj 2/2, šiftni register 1774–1779, pag. 24.

⁴⁶ SI PAM 1802, Zbirka zemljiških knjig gospoščin ter magistratov in trgov, šk. 311, št. 1571, glavna zemljiška knjiga magistrata Ljutomer [1804–], pag. 365.

⁴⁷ SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, M 332, k. o. Ljutomer, zapisnik stavbnih parcel, s. d.

³³ O ohranjenem gradivu ljutomerskega trškega arhiva gl. Horvat, Arhivski fond.

³⁴ SI PAM 0004, Magistrat Ljutomer, šk. 1, ovoj 1/1, šiftni register 1659–1711, pag. 26 in 202.

³⁵ Trojnerjev ni več na dveh seznamih glavarine iz leta 1746 (SI PAM 0004, Magistrat Ljutomer, šk. 1, ovoj 1/1, seznam tržanov, hiš ipd., fol. 22/1–56/1). Istemu Blažu ali njegovemu soimenjaku, v tem primeru morda sinu, sta se dolgo za Jakobom v zakonu z nedomačinko Marjeto Komplex rodila sinova Jakob Friderik (1718) in Franc Volfgang (1720). Pri krstu obeh je oče naveden kot gospod in tržan, sinova pa imata dvojno osebno ime, značilno za otroke uglednejših tržanov (NŠAM, Matične knjige, Ljutomer, krstna matična knjiga 1705–1720, pag. 484 in 564). Poroke Blaža Trojnerja z Marjeto Komplex ni v ljutomerski poročni matici (prav tam, poročna matična knjiga 1706–1735).

³⁶ Prim. Mal, *Uskočke seobe*, str. 83; Voje, *Slovenci pod pritiskom*, str. 138; Mlinarič, *Usoda turških ujetnikov*, str. 290.

Mathias).⁴⁸ Murati so bili sicer v 19. stoletju v Ljutomerski župniji zelo številčna rodbina, danes pa jih je le še za vzorec.⁴⁹

Za razliko od močno razvejenih Muratov so **Pašiči** ostajali omejeni na Ljutomerski trg, njihov priimek pa je ugasnil že v 18. stoletju. Omenjeni so v številnih trških listinah od leta 1609 dalje,⁵⁰ medtem ko jih v popisih trških gospodarjev iz 16. stoletja še ne srečamo.⁵¹ S. Pavličič navaja možnost, da so se priselili s Hrvaškega, kar ni bilo redko.⁵² Če je imel priimek res kakšno zvezo s turškim pašo, je šlo izvirno za šaljiv vzdevek, kakor pri priimkih Kralj, Cesar, Škof, Papež ipd.⁵³ J. Keber navaja drugo možnost, nastanek iz priimka Paš s prvotnim pomenom sin Paša (s pripono -ič), ta pa je nastal prek vzdevka iz sorodstvenega poimenovanja paš, narečno »pašenog, mož sestre moje žene«.⁵⁴

Zelo podoben primer zavajajočih priimkov oziroma danes hišnih imen, od katerih je eno prav tako Murat, srečamo na Recenjaku v bližini Lovrenca na Pohorju, kjer druga blizu druge ležita domačiji Hožič in Murat. Njuni imeni je razgled po virih postavil v povsem drugačno luč, kot bi bilo mogoče domnevati na podlagi njunih modernih oblik. Priimek Hožič ob prvi znani pojavitvi leta 1620 beremo kot Hasič oziroma Hazič (Hasitsch), kar je prek Hažiča do konca 18. stoletja dalo Hožiča (Hoschitsch), ki spominja na Hodžiča. Murat pa se je v Moraut ali Maraut, kot pravijo domačini nekdanji domačiji še danes, razvil iz prvotnega Maierhold (Marhold, Marihold), torej enako kot Ljutomerski Murat. Muratovo rodbinsko ime je v 18. stoletju v urbarjih benediktinskega samostana Šentpavel na Koroškem, ki mu je bila kmetija podložna, navedeno kot Marhold in Marihold. V sosesčini je na Smolniku še en Marihold, vendar je zapisovalec v urbarjih pripisal predrugačeno ime Mariauth. Po tej analogiji je tudi Marihold na Recenjaku dal Morauta oziroma Marauta. Etimološki izvor je torej pri Muratu nedvomno nemški, pri Hožiču pa zelo verjetno (iz nem. Hase, zajec).⁵⁵

Naj sklenemo. Ljutomer se je z odkritjem treh med dunajsko vojno pokristjanjenih muslimanov, osmanskih vojnih ujetnikov, uvrstil na zemljevid »turških krstov« na slovenskem ozemlju, na katerem sta z območja Prekije že bili dve krščenci iz Križevcev in

kjer je zdaj tudi krščenec iz Sv. Miklavža. Pojavitev Marije Trojner v Ljutomerskem trgu, zelo verjetno identične z nekdanjo muslimanko, ki je ob poroki živela v Slovenskih goricah, dopolnjuje skromno vedenje o omoženih »Turkinjah«, ugotovitve o Ljutomerskih priimkih Murat in Pašič pa potrjujejo, kako negotova in zavajajoča so lahko tovrstna sklepanja o izvoru prvih nosilcev muslimansko zvenceh rodbinskih imen.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor
Matične knjige: Ljutomer, Sv. Miklavž pri Ormožu

SI AS – Arhiv Republike Slovenije
SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko

SI PAM – Pokrajinski arhiv Maribor
SI PAM 0004, Magistrat Ljutomer
SI PAM 1802, Zbirka zemljiških knjig gosposčin ter magistratov in trgov

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv, Graz
Laa. A. – Landschaftliches Archiv

LITERATURA IN OBJAVLJENI VIRI

Golec, Boris: Die Muslime im slowenischen Raum bis zum Zusammenbruch der Habsburgermonarchie unter besonderer Berücksichtigung ihrer Bekehrung zum Christentum in der Frühen Neuzeit. *Povijesni prilozi* 39, 2020, br. 59, str. 251–273. DOI: <https://doi.org/10.22586/pp.v39i59.10243>.

Golec, Boris: Integracija vzhodnih kristjanov in muslimanov v družbo na Slovenskem med 16. in 19. stoletjem. *Družbena in identitetna mobilnost v slovenskem prostoru med poznim srednjim vekom in 20. stoletjem* (ur. Boris Golec). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2019, str. 353–405.

Golec, Boris: Krščenje muslimanov in njihovo vključevanje v družbo na Slovenskem med poznim 16. in zgodnjim 18. stoletjem. *SLO: časi, kraji, ljudje: slovenski zgodovinski magazin*, št. 22, maj 2019, str. 30–37.

Golec, Boris: Krščenje osmanskih podanikov (muslimanov) na Slovenskem od konca 16. do konca 17. stoletja. *Arhivi* 33, 2010, št. 2, str. 217–250.

Golec, Boris: Novi prispevki h krščevanju turških ujetnikov na Slovenskem v 17. in zgodnjem 18. stoletju. *Arhivi* 41, 2018, št. 2, str. 343–361.

Golec, Boris: Pokrščeni »Turek« Anton Husič in 316 let njegovega rodu pri Pobrežju v Beli krajini.

⁴⁸ SI PAM 1802, Zbirka zemljiških knjig gosposčin ter magistratov in trgov, šk. 311, št. 1571, glavna zemljiška knjiga magistrata Ljutomer [1804–], pag. 390; SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, M 332, k. o. Ljutomer, zapisnik stavbnih parcel, s. d.

⁴⁹ Pavličič, *Rodbine naše fare* 1, s. p. (Murat).

⁵⁰ Pavličič, *Rodbine naše fare* 2, s. p. (Pašič).

⁵¹ Prim. popisa imenjske cenitve in dimnine (StLA, Laa. A., Antiquum I, Gülterschätzungen 1542, 34/509; Antiquum VI, Rauchgeld 1572–74, Nr. 7, 22. 4. 1573).

⁵² Pavličič, *Rodbine naše fare* 2, s. p. (Pašič).

⁵³ Prim. Keber, *Leksikon priimkov*, str. 12.

⁵⁴ Prav tam, str. 528.

⁵⁵ Golec, Integracija vzhodnih kristjanov, str. 397–398.

Kronika 58, 2010, št. 3 (Iz zgodovine Bele krajine), str. 713–728.

Hitzinger, Peter: Beiträge zur Geschichte der Reformation in Krain. *Mittheilungen des historischen Vereins für Krain* 19, 1864, str. 1–55.

Horvat, Mojca: Arhivski fond Magistrat Ljutomer (1535–1914). *Kronika* 70, 2022, št. 3 (Iz zgodovine Ljutomera), str. 739–758.

Keber, Janez: *Leksikon priimkov*. Celje: Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba, 2021.

Mal, Josip: *Uskočke seobe i slovenske pokrajine. Povest naseobina s kulturno-istorijskim prikazom (sa kartom)*. Ljubljana: [s. n.], 1924 (Srpski etnografski zbornik, knj. 30. Odeljenje I., Naselja i poreklo stanovništva, knj. 18).

Merkù, Pavle: *Slovenska plemiška pisma družin Marenzi – Coraduzzi s konca 17. stoletja*. Trst: Založništvo tržaškega tiska, 1980.

Mlinarič, Jože: Usoda turških ujetnikov v avstrijskih deželah v času od 15. do 17. stoletja in njihovo pokrščevanje. *Med Srednjo Evropo in Sredozemljem. Vojetov zbornik* (ur. Sašo Jerše). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006, str. 289–305.

Pavličič, Srečko: *Rodbine naše fare. 1. del*. Pristava pri Ljutomeru: samozaložba, 2013.

Pavličič, Srečko: *Rodbine naše fare. 2. del*. Pristava pri Ljutomeru: samozaložba, 2014.

Pavličič, Srečko: *Rodbine naše fare. 4. del*. Pristava pri Ljutomeru: samozaložba, 2016.

Teply, Karl: Vom Los osmanischer Gefangener aus dem Großen Türkenkrieg 1683–1699. *Südostforschungen*, XXXII, 1973, str. 33–72.

Voje, Ignacij: *Slovenci pod pritiskom turškega nasilja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1996.

S U M M A R Y

Not Murat or Pašič, but rather Christianized Turks were the other inhabitants of “Lotmerk”

After the question concerning the integration of Christianized Muslims into the early modern Slovenian society long remained of marginal importance, recent research has demonstrated that the settlement of Christianized former subjects of the Ottoman state was not that marginal in scope and not such a rare occurrence. Their baptism and colonization are documented between the last fifth of the sixteenth century and the first fifth of the eighteenth century, and there are in total 110 known cases of baptism, along with several other godchildren. Like in the wider Habsburg territory, most baptisms took place during the Great Turkish War 1683–1699, creating the impression that they were an episodic event. Whereas the majority of integrating Christianized Muslims were former prisoners of war, both male and female, it cannot be excluded that some arrived in Slovenian territory on their own volition.

The contribution discusses within a broader temporal and spatial context the baptisms of three converts that took place in 1689 and 1693 and have not been included in the hitherto surveys of Muslim godchildren. Whereas all three were most likely still children or adolescent boys, nothing is known about their respective origins and life destinies. All three almost certainly came from Hungarian territory, and judging from the names of their godparents, reputable market-town dwellers of Ljutomer, it can be concluded that some of these also took the newly baptized boys into foster care. The Trojner couple settled in the market town no later than 1701, after marrying in the nearby market town of Sv. Lenart nine years earlier. Apart from being a baptized Muslim, “nata ex Turcia”, the wife, Marija, is also known to have been one of only five goddaughters in Slovenian territory who entered into marriage in the new environment. On the other hand, the findings about the family names Murat and Pašič in Ljutomer confirm just how unreliable and misleading conclusions may be regarding the origins of the first bearers of Muslim-sounding family names.